

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

כלאים בניצור

- שסז -

נמסר בש"ק פרשת שלח ה'תשע"ד

בש"ק פרשת קרח יחל השיעור בשעה 5:45 אחה"צ בביהכ"ס אהל שרה ויהיה בענין:

אין שליח לדבר עברה

מנחה בשעה 5:25

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

כלאים בציצית

(ובגדרי מצות ציצית, ובגדרי עשה דוחה לא תעשה)

תעשה ואתה יכול לקיים שתיהן אין עשה דוחה ל"ת, כדאמר ריש לקיש (שם מ.). ותירצו התוס' (שם ד"ה כיון) בתירוץ אחד, וכן הביא הרמב"ן (ביבמות ד ובשבת קלג) בשם יש מפרשים, דכלאים הותרו לגמרי אצל ציצית ולא משום דחיה, הלכך אף שאפשר לקיים שתיהן מותר. והקשה הרמב"ן (ביבמות) כקושיית המיוחס לראב"ד על ר"ת: הלא מכאן המקור לדחיית עשה ל"ת בכל התורה והיאך אפשר לומר דהכא הותר לגמרי.

והנה הרמב"ם השמיט הך דינא דחוטי פשתן פוטרים בשל צמר. וכתב הכס"מ (ג,ו) שנקט הרמב"ם להלכה שאסור הדבר משום כללא דריש לקיש שאפשר לקיים שתיהן [וזה מתאים ברמב"ם לשיטתו דלא ס"ל כרבנו תם שהותרו כלאים לגמרי]. אכן קשה על רב יהודה גופיה היכי דחי לאו דכלאים במקום שאפשר לקיים המצוה בלא דחיית הלאו, והרי מסתימת הגמרא משמע שאין חולק על כללא דריש לקיש.

ופתח לנו פתחא בהאי ענינא בשו"ת עונג יום טוב (א), שסובר הרמב"ם דרב יהודה בשיטת שמואל רבו אמרה [יעו"ש בסוגיא], ושמואל לשיטתו בהכרח ס"ל דהותר איסור כלאים בציצית לגמרי, הלכך אף כשאפשר בענין אחר מותר, שהרי לדעת שמואל (מנחות מא. מב) ציצית חובת מנא ואף כלי קופסא חייבין בציצית, ולשיטתו יש לעיין אמאי נדחה איסור כלאים והלא מקיים המצוה אף בלא לבישה ואין צריך לעבור על הלאו. אך הטעם הוא שאם תאסור את הלבישה לא תתקיים בבגד מצות ציצית כלל דהא אינו ראוי ללבישה ומודה שמואל בבגד שאינו עשוי ללבישה כגון בתכריכין שפטור כדאמרין בגמרא (שם). ואם תאמר סו"ס מהו הדבר המתיר בפועל את הלבישה, הרי אם לא ילבש לא יעבור על הלאו וגם יקיים המצוה ומה מכריחנו לדחות האיסור - על כרחך שבציצית מכח דינא דעדל"ת הותר איסור כלאים בעיקר ההלכה, דאל"ה לא יתקיים העשה גם בקופסא [שיהיה הבגד אינו ראוי ללבישה] ועל כן מותר ללבוש הגם שבשעת הלבישה בפועל אין ללבישה עצמה קיום עשה. נמצא אם כן דשמואל לשיטתו דחיית העשה דציצית לל"ת דכלאים מנחת להתיר את האיסור בעיקר ההלכה, שהרי הסתירה בין העשה ללאו כאן אינו במישור המעשה בפועל אלא במישור של עיקר הדין עצמו [ומצינו גדר כזה בעוד מקומות, כפי שדברנו בענין מצת טבל¹]. ועל כן אמר רב יהודה שאף חוטי

א) ילפינן (ביבמות ד ועוד) מסמיכות הכתובים 'לא תלבש שעטנז וגו' גדילים תעשה לך' שכלאים בציצית מותרים. ושיטת ר"ת (במנחות מ:): בפירוש מימרא דשמואל (שם) שתכלת אין בה משום כלאים אפילו בלילה וכן בטלית שאולה ובנשים, דלגמרי התיר הכתוב הגם דליכא מצוה. אך דוקא בבגד המחויב בציצית מצד עצמו [כשהוא ביום ובאנשים ובכסות שלו] ולא בבגד שאין שייכת בו מצות ציצית. ובפירוש המיוחס לראב"ד (ריש תמיד) תמה על ר"ת הלא מכלאים בציצית ילפינן (ביבמות שם) דעשה דוחה לא תעשה בכל התורה, והרי לר"ת שאני כלאים בציצית דהותרו לגמרי אף בדליכא עשה, ולא דמי לכל מקום שעשה דוחה ל"ת רק כשמתקיימת המצוה. וגם עיקר דינו של ר"ת צריך מקור, מנלן לחדש דכלאים בציצית הותרו לגמרי ולא בגדר 'דחוייה' מהכרח מצות תכלת.

ודעת הרמב"ם (ציצת ג,ו) דלא כר"ת, שלא הותרו כלאים בציצית בלילה שאין בה מצוה. וכתב השאג"א (ל) שנחלקו המה לשיטתם בפירוש הגמרא במנחות (מ.), דלר' זירא גזרו שלא להטיל ציצית בבגד פשתן משום כסות לילה, ודעת הרמב"ם (שם) ד'כסות לילה' היינו דכל כסות פטורה בלילה וחיבת ביום, וא"כ הרי מפורש בגמרא שלא הותרו כלאים בציצית בלילה שעל כן גזרו על כל בגד פשתן אטו לבישת לילה, אבל ר"ת לשיטתו פירש הגזרה אטו כסות המיוחדת ללילה דס"ל לר"ת שאין בה מצות ציצית כל עיקר ואפילו כשלובשה ביום [והוא כבגד של שלש כנפות שאין שייכת בו דחיית כלאים כנ"ל], אבל אטו כסות יום בלילה אין לגזור שהרי הותרו כלאים בציצית לגמרי. ולפי"ז הכריע השאג"א לעיקר כהרמב"ם שהעיקר תלוי בזמן ולא בכסות, שכן מורות כמה סוגיות בש"ס, ואם כן הרי יוצא מוכח מדגורין אטו לילה, שבאופן שאין מצוה כגון בלילה - לא הותרו כלאים בציצית. [וע' בהגהה בתוס' שם ובשאג"א שעמדו על סתירת דברי ר"ת בענין כסות לילה, אי תליא בזמן או בכסות. ובהלכות ציצית להרא"ש נראה שיש סברא לומר שבשני האופנים פטור; הן בכסות יום בלילה הן כסות לילה ביום. וכך ניתן ליישב דברי ר"ת אהר"ד. ולפי"ז אין קושיא על ר"ת מסוגיות הגמרא המורות שלילה לאו זמן ציצית²].

ומצינו בראשונים שיטה קרובה לשיטת ר"ת, דהנה במנחות (לט:) אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בבגד של צמר. והקשו הראשונים בשלמא חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ניחא, דא"א בלא צמר דהא תכלת עמרא הוא, אבל חוטי פשתן בבגד צמר איך אמרינן דפוטרין הלא אסור לעשות כן משום כלאים שהרי יכול לקיים המצוה בחוטי צמר בלא איסור כלאים, וכללא הוא שכל מקום שיש עשה ולא-

ב וא"ל דאף לשמואל איכא קיום מצוה בלבישת הגברא מלבד החיוב מנא, דבראשונים לא משמע כן - עתוס' מא. דלשמואל לא ענשינן בעידן רתחא כי אין חובה להביא עצמו לידו כן [ואף לרש"י שם דענשינן יש לפרש על כך שאין לו בגד המחויב, שנראה כעושה תחבולות להיפטר מהמצוה, ולא דמי למי שאין לו בית לעשות לו מעקה ומוזוה]. וכ"מ ממה שהביאו התוס' והרא"ש מבה"ג דלשמואל אין מברכין 'להתעטף' בשעת הלבישה.

ג שיעור קנו. דוגמא נוספת לכע"ז - ע' בשיעור קצ מהגרנ"פ לענין דחיית איסור אשת אח במקום יבום, בשיטת התוס'.

א וע"ע צפני"ע ג,ו.

ונראה שיסוד זה שנוי בפלוגתא דרבוואתא, דהנה הרמב"ן (בב"מ ל.) הקשה על הא דאמרין בגמרא דכהן ואבידה בבית הקברות אין עשה דאבידה דוחה איסור הטומאה כיון שהוא עשה ול"ת, והרי בלא"ה לא חל העשה דאבידה אלא כשהגביהה [ורק לאו דלא תוכל להתעלם איכא השתא]. ותירץ הרמב"ן שאמנם כעת אינו מצווה אבל הוה אמרין ליה שייכנס ויטלנה ויתחייב בעשה וידחה את הל"ת הרי משמע מדבריו ג"כ כיסוד האמור, דנהי דליכא ביטול עשה אם לא יטול, מ"מ אמרה תורה שמוטב ויקיים עשה וידחה הלאו. אכן הר"ן (בחדושי) מכח קושיא זו כתב דהעשה חל עוד קודם שיטלנה [שלא כדעת שאר הראשונים]. הרי חזינן מהר"ן שנקט שאין עשה דוחה ל"ת אם יש אפשרות שלא לקיים העשה בלא שיהא איסור בביטולו.

ומהסוגיא ביבמות הנ"ל דמשמע שקיום העשה דיבום דוחה אף שאין עבירה בביטולו, דהא אפשר בחליצה - נראה דל"ק על הר"ן, וכמו שמבואר בעונג יו"ט (א) ובהמאיר לעולם (א) שנקטו כהנחה פשוטה שבמקום שלא יתקיים העשה אך לא יתבטל אינו דוחה ל"ת, ופירשו דשאני ההיא דיבמות שכבר חלה מצות יבום עליו, הלכך אין אומרים לו להיפטר בתחבולה מהעשה ע"י חליצה, דמצות יבום קודמת, אבל כל היכא דאכתי לא חייל העשה - וכגון בההיא דכהן והיא בבית הקברות - לא אמרין ליה להיכנס למצב שיתחייב בעשה כדי לדחות הלאו, אלא אדרבה, מוטב שלא יתחייב בעשה ולא ידחה.

ומעתה עדיין תיהדר קושית הגרא"ו והדברי-יחזקאל לשיטת הר"ן: היאך מתירים להטיל ציצית בבגד פשתן והלא יכול לעגל הכנף או להימנע מלבישת הבגד ולא יתחייב במצוה - דליכא ביטול עשה ולא עבירת ל"ת. ובעונג יו"ט הקשה כן [לפי הנחתו דבגוונא דליכא ביטול עשה אין עשה דוחה ל"ת], ותירץ שהתורה התירה כלאים בציצית, והרי גילה הכתוב שאף באופן שאפשר שלא להתחייב במצוה עשה דציצית דוחה לאו דכלאים. ויש מן הדוחק בתירוץ זה, דסו"ס נילף מהכא לעלמא שמותר להכניס עצמו לחיוב עשה ולדחות ל"ת, דהא מהכא ילפינן לכל עיקר הך דינא דעשה דוחה ל"ת.

ומצינו תירוץ נוסף על קושיא זו בגליון רעק"א על השו"ע (או"ח יא על מג"א סק"י א), שהאריך שם לבאר שאין התר להטיל ציצית בבגד שכבר יש בו כלאים, דהנה לכאורה קשיא כיצד הותרו כלאים בציצית הלא יכול שלא ללבוש וכו"ל [הניח כשיטת הר"ן וכמו שתפסו בפשיטות העו"ט והמאיר לעולם דכל דליכא ביטול עשה - לא דחי]. וכתב עפ"י הר"י במרדכי (פרק התכלת) דשרי ללבוש בגד שאינו מצויץ בשבת מפני שאנוס על הטלת הציצית, ולא אסרה תורה ללבוש בגד בלא ציצית אלא שמצווה להטילה וכל שאינו יכול לעשות כן - לובש ואינו מטיל. ואם כן,

ז יש מקום לדחות דבאבידה שאני שעובר איסור בכניסתו ואכתי ליכא עשה, ואין מתירים לו לאו דהשתא משום עשה דלאחר זמן.

ח וכ"מ בתוס' כתובות מ שהקשו אמאי שרי כלאים בציצית הלא אפשר לקיים שניהם בבגד אחר. ולא תירצו דא"כ כלאים בציצית דשרי רחמנא היכי משכח"ל [כמו שכתב הכס"מ ג, ודקושיא מעיקרא ליתא מהאי טעמא] - אכן לא נ"ח"ל להתוס' לומר כן דא"כ נילף מהכא דחי בכל מקום הגם שאפשר לקיים שניהם.

פשתן פוטרים בשל צמר הגם דאפשר לקיים שתייהן, כיון שהותר האיסור לגמרי. ואולם לדידן דקיי"ל ציצית חובת גברא, והסתירה בין העשה ללאו היא במישור שבפועל לא הותר האיסור לגמרי, דאין העשה דוחה עד כמה שמוכרח הדבר לקיומו, והרי אין הכרח להתר כלאים בעיקר הדין עצמו אלא סגי בדחיה שבפועל שרק מעשה הלבישה בפועל נצרך לקיום העשה, ועל כן מובן שהשמיט הרמב"ם הך מימרא דרב יהודה. נמצא לפי"ז שיסוד הדין לכולי עלמא משום דחיה הוא, וכדילפינן מהכא לכל התורה דעשה דוחה ל"ת - ומבואר בגמרא ביבמות דאתיא אליבא דשמואל, יעו"ש - אלא שלשמואל הדחיה מכרחת לדון בה 'הותרה' כדי לדחות האיסור כאמור, אבל לדידן אין כל הכרח בדבר ונשאר בו דין 'דחיה'.

אכן עדיין צריך להבין שיטת רבנו תם שנקט כן גם לדידן דקיי"ל חובת גברא, וקשה מה צורך לדון בזה 'הותרה' ומהי תיתי.

ב והנה הגרא"ו (בקובץ הערות ט יב) הקשה מ"ט עשה דציצית דוחה לאו דכלאים והלא יכול לעגל הכנף וליפטר מהמצוה [או שלא ללבוש בגד זה כלל] באופן שאין כאן ביטול עשה, ולא יידחה הלאו. ומזה הוכיח דקיום העשה הוא שדוחה ל"ת אף באופן שאין כאן ביטול עשה, כלומר אעפ"י שיכול שלא לקיימו וגם לא לבטלו ולא יידחה הלאו, מ"מ רצון התורה הוא בקיום העשה דוקא הגם שיידחה הלאו. והוכיח כן מדאמרין ביבמות (כ) שעשה דיבום דוחה מדינא לאו דממזרת הגם שאפשר בחליצה, דחליצה במקום יבום לאו מצוה. והלא ליכא ביטול עשה ביבום אם תחלוץ ואעפ"י כ היות ומצוה לכתחילה ביבום הרי קיום העשה דיבום יש בכחו לדחות הלאו. וכ"כ בדברי יחזקאל (כח) ובזכר יצחק (לא). והוכחה נוספת הביא הגרא"ו (בקוב"ש קדושין לא) מהראב"ד (ריש התו"כ) שאשה הלובשת ציצית מקיימת מצוה והותר לה ללבוש כלאים בציצית - והרי ודאי אינה מחויבת בדבר ואם תימנע מהציצית ליכא ביטול עשה [ולא דמי לאיש המחויב בציצית כאשר לובש הבגד], ואעפ"י כ נקט הראב"ד שקיום העשה על ידה יש בכחו לדחות הלאו. [אכן מדברי ר"ת מוכח שחולק על הראב"ד, שכתב שכלאים בציצית הותרו בנשים משום שהותרו לגמרי אף בלא קיום מצוה. ואמנם כבר הראנו בהרחבה במק"א" ששיטת ר"ת בספר הישר שאין לנשים קיום מצוה במצוות עשה שהזמן גרמן, ומה שמברכות עליהן לשיטתו, אין זה אלא משום עשיית נחת רוח לנשים דס"ל לר"ת שאיסור דרבנן לבטלה דרבנן [וכדאמרין כיו"ב בחגיגה טז לענין סמיכה בנשים]. ודברנו בזה בכמה מקומות'.

ד הנה בראב"ד מוכח שאף בקיום שאין בו כל חיוב - דוחה [וזה לא מוכח מיבום וחליצה, דהתם מ"מ איכא ביטול מצות יבום, וחליצה במקום יבום לאו מצוה, אלא שאין לו עבירה כי מותר לו להיפטר מחיובו, אבל במקום שאין מוטל עליו כל חיוב לא שמענו]. אבל דעת התוס' בכ"מ שלא הותרו נשים בסמיכה בכל כחן אלא באקופי, ודלא כהראב"ד. ואף הראב"ד עצמו פסק (בהל' ציצית ג, ט) דכלאים בציצית אסור בנשים. וא"כ אף אם יומא דנקטינן דנשים מברכות על מ"ע שהו"ג מפני שיש להן קיום מצוה (ע' בעה"מ ומאירי ר"ה לג ומאירי חגיגה טז), מ"מ דחית לאו לא שמענו כי אם לפירוש אחד בראב"ד בתו"כ שלא נקטו להלכה. אך ע' בסוף שיעור קצו די"ל שלהלכה נקט הראב"ד דלא כר' יוסי דנשים סומכות רשות אלא כר' יהודה ור"מ, ואין לנשים קיום מצוה.

ה שיעור קצו.

ו ע' שיעור קנ"ד, קצו; ג, (א, ב).

ציצית הלכך מותר ללבוש, משא"כ בכגון כיסוי הדם הלא מצות הכיסוי קיימת גם ביום טוב כמו בחול, בעפר מוכן, ורק מצד חסרון מציאותי בעפר אין לו אפשרות לכסות - בזה מודה הר"י שאסור לו לשחוט, והיינו מהטעם שנתבאר בשיטת הר"ש שאין לאדם להכניס עצמו למצב שיצטרך לבטל המצוה באונס, ורק אונס שמצד הדין סובר הר"י דשאני שהתורה עצמה אינה מצווה באופן זה.

אך יש לפקפק בתירוץ זה, כי אם אמנם פשוט לישנא דקרא 'ועשו להם ציצית' וגו' משמע לכאורה שהמצוה היא במעשה עשיית הציצית והטלתה בבגד, אולם יותר נראה שגדר המצוה הוא שתהא ציצית קשורה בבגד ולא מעשה הקשירה הוא המבוקש [אלא דילפינן מ'ועשו להם ציצית' הלכות הנוגעות לעשייה כגון דין לשמה או הטלת ישראל וכד']. תדע, שהרי מברכים בכל יום בלבישה על מצות ציצית הגם שקושרים אותה בבגד פעם אחת בלבד¹. וכיון שכן הרי בעצם המצוה קיימת בשבת כבחול ממש, שצריך שתהא ציצית בבגדו, ורק שאנוס על הכשר המצוה כמה שאין יכול לקשור, ואם כן הרי זה דומה לאנוס על הכיסוי שהוא אונס מציאותי הגם שבסופו של דבר נמנע כן מצד הדין האוסר עליו לחפור ולהביא עפר. ואם כי יש מקום לחלק דמ"מ חפירה בעלמא אינה מוכרחת לכיסוי משא"כ בציצית שהקשירה מוכרחת לעולם למצוה, מ"מ יש לטעון שהיות והמצוה היא בעצם היות החוטים בבגד ולא בקשירה כשלעצמה, אין כאן סתירה מהותית בין מצות ציצית לאיסור קשירה בשבת². [וכבר נאמרו תירוצים נוספים בקושיא זו מכיסוי הדם, ואכ"מ³].

אכן י"ל באופן שני, עפ"י מה שדייק בספר חמד משה (מובא בפמ"ג ח) מדברי הרמב"ם (ציצית ג,י) שחולק על הר"י, ממה שכתב 'היאך חיוב מצות הציצית - כל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי ציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה בה' - משמע שצריך להטיל ציצית דוקא קודם שילבוש הבגד, ואילו לר"י המצוה חלה לאחר הליבישה, שהרי אין איסור בעצם על לבישה שאינה מצויצת רק האדם הלבוש מצווה בהטלת ציצית, וכמו שמבואר בתוס' ביבמות (צ) שמצות ציצית חלה רק לאחר שכבר לבוש. ובתורא"ש שם מבואר שזו היא שיטת ר"י שבמדרכי, שהלבישה אינה מהמצוה עצמה רק המצוה חלה על

¹ וכמוש"כ רבנו אליהו (בתוס' מנחות לו סע"ב) שתפלין צריך לקשור בכל יום משום דכתיב 'וקשרתם'. משא"כ בציצית. [ונראה שזוהו הטעם שלחוב ככל הפוסקים שפיר דמי להטיל ציצית בלילה. ואילו עיקר המצוה במעשה הקשירה, לכאורה היה בדין לעשותה בזמן קיום המצוה, ביום דוקא. וי"ל].

² עוד יש להעיר על תירוץ זה שמפשוט לשון הר"י שהביא ממוזה"א 'אטו בלא מוזהו יאסר ליכנס בבית?!' אין במשמע דמירי דוקא בשבת שאנוס מצד הדין (וע' שד"ח מ,קטו אודות שימת מוזהו בשבת) אלא משמע שאף באנוס מצד המציאות נקט דשרי. וכן נקט רעק"א (בגליון השו"ע יא) לעשותה מחר ולקיים המצוה, לבין לבישה שיכול ללבוש היום וגם מחר הלכך אין לנו לאסור לבישה זו בגלל שיכול ללבוש מחר. ויש מתציים דכיסוי היא השלמת השחיטה הלכך אין מתירים לשחוט בלא כיסוי. [ונראה לדקדק גם מלשון הכותבים דהכיסוי הוא כתנאי בהתר' שפיכת דמו' של הבע"ח, שהכניס הכתוב המצוה ד'ושפך את דמו וכסוהו בעפר' בין שתי אהרות ושתי כריתות של אכילת הדם, ומשמע שענין הכיסוי הוא הרחקה מדם העוף והחיה הניצודים, שאין לנו רשות בדמיו].

³ יש מחלקים בין אנוס מדאורייתא לאנוס ע"י איסור דרבנן, דבכה"ג שאינו אנוס מדאורייתא, לא רצו חכמים לבטל המצוה ע"י שמונעים ממנו לכסות. גם יש מחלקים בין שחיטה שהיא חד פעמית ויכול לעשותה מחר ולקיים המצוה, לבין לבישה שיכול ללבוש היום וגם מחר הלכך אין לנו לאסור לבישה זו בגלל שיכול ללבוש מחר. ויש מתציים דכיסוי היא השלמת השחיטה הלכך אין מתירים לשחוט בלא כיסוי. [ונראה לדקדק גם מלשון הכותבים דהכיסוי הוא כתנאי בהתר' שפיכת דמו' של הבע"ח, שהכניס הכתוב המצוה ד'ושפך את דמו וכסוהו בעפר' בין שתי אהרות ושתי כריתות של אכילת הדם, ומשמע שענין הכיסוי הוא הרחקה מדם העוף והחיה הניצודים, שאין לנו רשות בדמיו].

הרי אין לנו להקשות לא ילבש הבגד ולא יוצרך לדחות הלאו, שהרי לא אסרה תורה מעולם ללבוש בגד בלא ציצית - הלכך בכל אופן יהא מותר לו ללבוש, וכיון שכן אחר שכבר לבש הרי מצווה להטיל ציצית ודחי לל"ת. ואולם בבגד כלאים ודאי אמרינן ליה אל תלבש, ושוב לא הותר לו כלאים בציצית שהרי יכול שלא ללבוש ואין הכרח לדחות הלאו. [ובעו"ט לפי דרכו נתן טעם אחר: שלא התירה תורה כלאים בציצית אלא בבגד הראוי ללבישה מצד עצמו, לולא הציצית].

הרי למדנו שלש דרכים בתירוץ קושיית האחרונים היאך דחינן איסור כלאים בציצית והלא יכול שלא ללבוש; או דמ"מ קיום העשה רצוי (קוב"ש ודברי יחזקאל - וכשיטת הראב"ד והרמב"ן דקיום העשה דוחה גם בדליכא חיובא לקיימו), או שגזרת הכתוב היא בכלאים בציצית (עו"ט), או משום שלא אסרה תורה ללבוש בגד שאינו מצויץ (רעק"א עפ"י הר"י - וכך נראה לתרץ בשיטת הר"ן).

ג מעתה, לכשנתבונן נראה שיש כאן מקום עיון, דהנה שיטת המרדכי בשם ר"י שאין איסור לבישה בלא ציצית בשבת שאנוס מלהטיל - אינה מוסכמת, שהר"ש מדרויש אסר כמובא במרדכי שם. והראנו במק"א בהרחבה⁴ שיש מקום לפרש שיטתו בתרי אנפי; האופן האחד שגם הר"ש מסכים בעצם עם ר"י שאין איסור בעצם הליבישה רק מצות עשה גרידא להטיל ציצית, ואעפ"י סובר שאסור להכניס עצמו למצב של ביטול מצוה באונס, על כן אמרינן ליה אל תלבש כדי שלא לבטל את מצות ההטלה. והרי כבר עמד הגרא"ו (בקובץ הערות מח, וע' גם בקונטרס ד"ס ג) להוכיח מדברי הר"י שהאנוס נבחן כפטור מעיקר המצוה, שאם גדרו רק פטור מעונש מדוע התיר הר"י לכתחילה ללבוש באופן שאנוס מלהטיל ציצית, נהי דפטור מעונש אבל מדוע לא מחויב להימנע מלבטל המצוה ע"י שלא ילבש. ואם כן בדעת ר"ש מדרויש יש לומר כאידך גיסא, שהאנוס אינו אלא פטור מעונש הלכך אסר להיכנס למצב של אונס, כי מ"מ נחשב מבטל מצוה.

אך כבר הקשו האחרונים (גליון מהרש"א יו"ד כח, כא. וכן עמד על כך בקדושת יו"ט לד ובעו"ט סוס"י א) על שיטת ר"י מהמבואר בביצה (ה) שאסור לשחוט ביום טוב חיה ועוף אם אין לו עפר מוכן לכסות הדם. הרי שאעפ"י שאנוס מלקיים מצות עשה דכיסוי, אסור לו להיכנס למצב שבו יצטרך לבטל המצוה⁵. ויש שתוצו (אמרי בינה א; עמק יהושע ב²) לחלק בין אונס מצד הדין לאונס מצד המציאות, שלא אמר הר"י אלא כשהדין אוסר עליו להטיל הציצית, שהואיל ומצות התורה היא קום ועשה ציצית, כאן שהתורה אוסרת לקשור הרי ממילא אין כאן ציווי לעשות

⁴ ע' בשיעורים פד, א-ד; קלד, ה; קמה, ד-ה; קסא, ד; קפב, ג.
⁵ אך י"א שאף לפי הר"י אסור מדרבנן (כן מבואר מדברי השיטמ"ק מנחות (לו: אות ה) ושאר פוסקים (ע' שו"ע ורמ"א ונג"א י,ג, ובמשנ"ב - ודלא כהע"ת ט"ז), ורק משום כבוד הבריות התיר [ויתכן שמקור לאיסור זה הוא במסכת ציצית יח, יעו"ש]. ול"ק מכיסוי הדם.
⁶ וכ"כ בספר ערוך השלחן י, ג, ז.

נדחה האיסור, והבגד עצמו שלבוש בו הרי כולו פשתן א"כ אין כאן לבישת כלאים - שהרי אמרו בירושלמי (כלאים ט,א והובא ביו"ד שא,ג) שהלבוש בגד פשתן ומקצתו נגדר ע"ג קרקע ויש שם חוט צמר - אסור, הרי שרואים את כל הבגד שנהפך לחפצא דאיסורא.

ויש לתרץ קושייתו בכמה אופנים, שכבר הארכנו במק"א"י שנחלקו הראשונים בטעם הירושלמי, אם הוא משום שהבגד נהפך לחפצא דאיסורא או משום שמעשה הלבישה מתייחס גם לחלק שע"ג הקרקע, וא"כ יש לומר שכל שהותר חלק השעטנו - כגון כאן חוטי הציצית המהוים את התערובת - הותר הכל. ואף להראשונים שהבגד כולו נהפך לחפצא דאיסורא, לדעת הרמב"ם [כפירוש הגר"ח] ורש"י זהו רק בשוע טווי ונוו, משא"כ בחוטי הציצית שאינם אלא קשורים אל הבגד. ואף אם לא נימא כן אכתי י"ל שכל דלא חייל איסורא על הצמר ממילא לא חל מעיקרא גם על הפשתים וכסברת הגרשש"ק.

אכן דא אכתי יש להקשות: הלא לשיטת הר"י קיום העשה הוא במה שחוטי הציצית תלויים בבגדו לאחר שהוא לבוש ולא בעצם הלבישה [דהלבישה אינה אלא היכי תמצוי להתחייב בעשה], ואילו על הלאו עוברים במעשה הלבישה, א"כ אמאי דחי בכהאי גוונא העשה את הל"ת הרי אין שניהם בדבר אחד, דאיסור כלאים הוא במעשה הלבישה ואילו המצוה נעשית בכך שהוא לבוש בציצית.¹⁰

אכן מכח קושיא זו גופה נפתח לנו הפתח לתרץ שיטת ר"ת שאף להלכה דציצית חובת גברא, חל דין 'הותרה' מכח 'דחוויה', שהרי נמצא מעתה שכשאמרה תורה דכלאים בציצית שרו לא סגי בדין דחייב דעלמא, דהיאך נדחה האיסור שבמעשה הלבישה גופא דאינו אלא היכי תמצוי בעלמא להתחייב, ע"י המצוה המתקיימת במה שהחוטים תלויים בבגד ולא בלבישה, ועל כרחך לומר דמדינא דעדל"ת שלגבי ציצית הותר איסור כלאים לגמרי, שאל"כ אין מה שיתיר את מעשה הלבישה דהוא ההיכי-תמצוי להתחייב בעשה, ולא יוכל העשה להתקיים. ולפי"ז תו לא קשיא על ר"ת קושיית המיוחס לראב"ד דהיאך ילפינן מכלאים בציצית לדינא דעדל"ת בכל התורה - דודאי אף לר"ת התיירא דכלאים בציצית הוא מכח עדל"ת ורק שהעשה בכל מקום דוחה כפי מה שמוכרח לקיומו, ובכלאים בציצית לא סגי בדחיית מעשה לבישת הכלאים בפועל אלא נצרך התר איסור הכלאים בעצם. ועד"ו מתורץ קושיית הרמב"ן על היש-מפרשים הנ"ל, אלא שלשיטתם לא הותר אלא במקום קיום מצוה בפועל, וכגון בחוטי פשתן בבגד צמר, ור"ת חידש שאפילו בלא קיום מצוה כלל הותר, כל שהבגד ראוי למצוה (וע' בחדושי הג"ר נחום ביבמות).

וכל זה לר"ת דס"ל כשיטת הר"י שהביא המרדכי, אבל הרמב"ם לשיטתו דלא ס"ל כהר"י [כמוש"כ החמד-משה] וסובר

מצב בו האדם לבוש כבר בבגד. ולדידיה יכול ללבוש ואח"כ להטיל. וא"כ הרמב"ם שהצריך להטיל מקודם, מוכח שנקט שהלבישה עצמה אסורה בלא הטלה. וגדר הדבר מבואר בחדושי הג"ר ראובן (סוכה ד) בשם הגר"ב שהתורה הגדירה את מעשה הלבישה, שצריכה להיות לבישה של כסות מצויצת, ואין הלבישה רק תנאי להתחייב במצוה אלא המצוה מגדירה את הלבישה גופא, להיות לבישה מצויצת. וא"כ נראה שכך יש לפרש בשיטת הר"ש מדרויש שאסור ללבוש בגד שאינו מצויץ גם כאשר אנוס מלהטיל, כי לדידיה גדר המצוה הוא ללבוש כך ולא אחרת, הלכך גם כשאנוס על ההטלה סו"ס אסור לו ללבוש בגד שאינו מצויץ, כי זו עיקר גדר המצוה [ולא משום שמכניס עצמו לגדר 'אנוס']¹⁰.

והנה התוס' שאלו על עצמם מנוסח הברכה 'להתעטף' - והלא העיטוף אינו המצוה אלא תנאי להתחייב בה. אכן להרמב"ם ולהר"ש מדרויש לא קשה, שהיא היא עיקר המצוה - 'להתעטף בציצית', כלומר לבישתך צריכה להיות עם ציצית. והארכנו שם בכל זה באר היטב.

ומעתה יש להעמיד כאן קושיא. ונקדים לה שלש קושיות האחרונים בהך ענינא ותירוציהם; השאג"א (ל לב) הקשה איך דחי עשה דציצית לאו דכלאים והלא אין מקיים העשה בעידנא דמיעקר הלאו לפמש"כ התוס' דעשה דציצית חל לאחר הלבישה ואילו איסור כלאים חל בשעת הלבישה גופה. ואמנם להרמב"ם והר"ש מדרויש לא קשיא, דהוה בעידנא ממש - דתרוויהו בלבישה, אך להר"י קשיא. ויש מתרצים עפי"ד פסקי התוס' בזבחים (צו, ומובא בטו"א עצמו ריש חגיגה) שכשאי אפשר לקיים בלא לעבור על הלאו מקודם חשיב 'בעידנא'¹¹. ויש שתירצו (אמרי בינה; המאיר לעולם א) שאין איסור כלאים במעשה הלבישה כל היכא שבתוצאת הלבישה איכא התר.

והגרשש"ק (בחדושי יבמות ו) הקשה, כיון שאין לבישת הבגד אלא תנאי להתחייב במצוה ולא מעשה המצוה גופא, א"כ אמאי מותר ללבוש בגד פשתן גדול מההכרח, הלא סגי בלבישת בגד קטן להתחייב במצוה, ותוספת הפשתן הוי איסור בלא צורך מצוה. ותירץ שהואיל ולא חל איסור כלאים בצמר שבחוטים, תו לא חייל גם על הפשתן. ודימה זאת לאיסור בשר בחלב שכל שלא חל איסור על הבשר, אף על החלב לא חל.

ובזכר יצחק (לא) הקשה, היאך אומרים עדל"ת בכלאים בציצית והלא המצוה היא בחוטי הציצית ואילו האיסור בבגד שאינו אלא בגדר מכשיר המצוה, ואיך דוחה עשה שבחפצא זה את הלאו מחפצא אחר¹². וכתב שאין לתרץ שהואיל ומהחוטם

¹⁰ מצד הסברא נראה שאף אם מחויב להטיל ציצית קודם הלבישה, כי המצוה מגדרת את הלבישה עצמה, עדיין אין הוכחה שיהא איסור ללבוש כשאין יכול לקיים המצוה, ד"ל שהמצוה אמורה רק בדאפשר.

¹¹ וע' גם רמב"ן ורשב"א שבת כד. וכן הוכיח בקוב"ש פסחים קצו מהתוס' בפסחים מז: ונראה שאפילו החולקים שם יתכן שמורים באופן שהדבר מיידי, וכסברת הריצב"א (בתוס' כתובות ל:): דכל כי האי גוונא חשיבי 'באין כאחת' אע"פ שהוא רגע לאחר מכן.

¹² צ"ע, הלא בזבחים צו מבואר שעשה דאכילת קדשים דוחה לאו של אכילת פסולים הבלוע בחתיכה - הרי משמע שגם עשה בחתיכה אחת דוחה לאו שבחתיכה אחרת. וע"ע בשיעור קפכ, ה.

ימים, ועל כרחך דעיקר האיסור טבל צריך להידחות, וא"כ כיון דאפשר לקיים שניהם בעצם, באופן שיש לו מצה שאינה טבל, שוב ליכא דין דחיה. והארנו בזה].

ויש להטעים עוד גדרי הדין עפ"י טעמי הראשונים בדין עשה דוחה ל"ת, דהנה ביסוד הדין דעשה דוחה ל"ת פירש הרמב"ן (יתרו כז), דמצות עשה יוצאת ממדת האהבה כי העושה מצות אדוניו אהוב לו, ומצות לא תעשה יוצאת ממדת היראה כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה כמו שהאהבה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאית עשה ודחי לא תעשה. [וע' בגליון הש"ס לרעק"א (יבמות ז) שהקשה מדברי הגמרא שאף של"ת חמור מעשה מ"מ אתי עשה ודחי לה. אך כבר תירץ בספר דברי אמת שאמנם עבירת ל"ת חמורה מעבירת עשה, אבל לענין הקיום, גדול העשה מל"ת²²]. ורב נסים גאון (בשבת קלג) הגדיר דין 'עשה דוחה ל"ת' שמצות העשה היא כתנאי והגבלה בעיקר הלאו, שלא הזהיר על לבישת הכלאים אלא חוץ למצות ציצית, אבל תערובת הפשתן עם הציצית שהיא מצוה אינה נכנסת באזהרה זו אלא מותר הוא, וכן בכל הלאוין - המצוה מגדירה ומגבילה את הלאו שאינו אמור באופן זה. וכתב שבכך תוסר השאלה הלא אזהרת הלאו קשה מציווי העשה ומדוע העשה דוחה.

ולכשנעייין נראה שגדר דין הדחיה חלוק במהותו לסברת הרמב"ן ולרב נסים גאון, שלסברת הרמב"ן הדחיה היא משום עדיפות במעשה, שמעשה שיש בו עשה ולא, עדיפה עשייתו על פני הימנעותו. ואילו לגדר רב נסים גאון הדחיה היא בעצם הלאו האמור בתורה, שבמקום עשה אין כאן לאו. נמצא אם כן שהגדר הנ"ל שבכח העשה לדחות את עצם הלאו, מתאים רק עם גדר רב נסים גאון ולא עם טעם הרמב"ן דאהבה גדולה מיראה, שטעם הרמב"ן שייך רק כלפי המעשה ולא כלפי התר. הלאו גופא.

ועוד נראה סברא מושכלת, שהיסוד המובא לעיל מהאחרונים שקיום עשה דוחה ל"ת אף בלא חיוב הכרחי [וכגון כלאים בציצית לנשים] מיושב רק לטעם הרמב"ן שהעושה מאהבה גדול, שעל כן הדבר תלוי בקיום המצוה ולא דוקא בחיובה, מפני שהמצוה חביבה ורצויה טפי, אבל לרב נסים גאון י"ל שהואיל

כג וכן במש"ח דברים לד, יב ביאר הדברים באר היטב, שודאי המורה בעבירה חמור מהמתעצל ממצוה, ואולם כשעושה רצון המקום כגון במקום דחיה שהדין מורהו לעשות כן שאין כאן ענין מרי, הרי העושה מעשה מראה אהבה למצוה ואילו הנמנע הוא ירא, וגדולה מדת האהבה אצל השי"ת. ונתן טעם לפ"ז מדוע אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש. [וייתכן לפי זה שיש נפקותא כשהעושה בא כתיסור ולא על דרך החיוב, או כשהלאו על דרך החיוב ולא ע"ד השלילה. כן צדד הגר"א נבנצל שליט"א בישוב הקושיות מדוע עשה ד'ושרפת' בעיר הנדחת לא תדחה לאו ד'לא תעשון כן לה'א']. ויל"ע במה שכתב בספר חרדים (בהקדמה למצוות, 1) 'דע כי אין כל ענשי גיהנום כדאי אצל השכר המזומן על מצות עשה לעולם הבא, כי טוב לו לאדם לקבל על ענשי גיהנום ובלבד שלא יפסיד שכרו לעולם הבא. והראיה העצומה - שאם לא היה עון ביטול מצות עשה חמור מן הדין עונש ל"ת, למה אתי עשה ודחי את לא תעשה'. ולפום ריהטא משמע מדבריו שאף כלפי עבירות עשה עדיף מלאו, וצ"ע מהסוגיא ביבמות דלאו חמור, וכן מהברייתא דארבעה חילוקי כפרה. וקשה לחוקק מדבריו כהמש"ח. אך שמוא כוונתו כמש"כ באגרת התשובה להגר"ז (א) שאמנם מצד פנים הנפש בל"ת הפגם גדול יותר ולכן תשובתו קשה יותר אבל בביטול עשה נעדר האור, ולענין זה לא תועיל התשובה להיות כמאן דעביד. [ועמ'הרש"א סוף מכות דנוח לו שלא נברא כי מנין הלאוין מרובה מהעשין, ולפירוש החרדים אין מקום לדבריו. ומאידך בפיה"מ להרמב"ם שם נראה כהחרדים, ששכר מצוה אחת מביאו לחיי העולם הבא].

שהמצוה מתקיימת בעצם הלבישה, הרי העשה והלאו בדבר אחד נאמרו ולשיטתו אין כל הכרח לחדש גדר 'הותרה', ושפיר אזיל לשיטתו לחלוק על ר"ת שלא הותרו כלאים בציצית בלילה וכנ"ל.

ד ובזה יש ליישב דברי הב"י (יא) התמוהים לכאורה, דהנה הרשב"א (ביבמות ד) תירץ על הקושיא דלעיל, היאך נתיר להטיל ציצית פשתן בבגד צמר והלא יכול להטיל חוטים אחרים - דמיירי שאין לו חוטים אלא הם. והב"י הביא תירוץ זה בשם רבנו ירוחם, וכתב שאין נראה לו התירוץ, שהואיל ואילו היו לו חוטים אחרים היה יכול לקיים שניהם ולא דחי, השתא נמי לא ידחה. וי"ל שאמנם כן היא דעת התוס' ושאר הראשונים שלא תירצו כתירוץ זה, כי נקטו שאין חילוק אם אפשר לקיים שניהם בפועל אם לאו. אלא שהקשה השאג"א (צו) על הב"י שמפורש בש"ס שאפשר לקיים שניהם תלוי באפשרות שבפועל, שרק אם יש כעת אפשרות לקיים שניהם - אין דוחה העשה את הלאו, אבל אם אין אפשרות בפועל - דוחה, כגון בהא דדחי עשה דמילה לאו דקציצת נגע, שמבואר בסוגית הגמרא (בשבת קלג) שאם יש מי שימול חוץ מהאב - ימול האחר דלא ניח"ל בקציצת הנגע והרי אפשר לקיים העשה בלא עבירת הלאו ולא יידחה הלאו, אבל בדליכא אחר שפיר ימול האב. הרי מפורש שרק אם אפשר בפועל לקיים שניהם לא דחי עשה ל"ת אבל כשבפועל אין לפנינו אפשרות - דחי²³.

אכן לפי האמור יש לחלק ולומר שאמנם בכל מקום אזלינן בתר האפשרות שבפועל, מפני שהסתירה בין העשה ל"ת הוא במישור שבפועל שמעשה העבירה הוא גם מעשה המצוה, וגם הדחיה היא רק דחית האיסור בפועל, על כן כל שבפועל יכול לקיים שניהם ליכא דחיה, וכל שבפועל א"א לקיים שניהם - נדחה. משא"כ בציצית שבהכרח חל דין 'הותרה' מכח דחיה, שהרי מצד המעשה בפועל אין לנו לדחות האיסור [כנ"ל דהלאו הוא במעשה הלבישה והעשה בהיות החוטים תלויים], ועל כרחך שכלאים בציצית הותרו בעצם מעיקר דינם, וא"כ שפיר נקט הב"י שכל שאפשר לקיים שניהם בעצם, כגון בבגד צמר שיש אפשרות להטיל בו חוטי צמר, לא הותר בו מעיקרא איסור כלאים אף בדליכא אפשרות בפועל לקיים שניהם, שהרי במישור של ה'בעצם' הלא אפשר לקיים שניהם, ובמישור של ה'בפועל' הא ליכא דין דחיה.

[וכיו"ב ביארנו במק"א²² לפרש דין מצה של טבל שאין אומרים יבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דטבל אף כשאין לו מצה אחרת, דהתם נמי דחיית האיסור צריכה להיות בעיקר ההלכה ולא סגי בדחיה שבפועל, משום דבעינן מצה הראויה לשבעה

כא י"ל בישב שיטות אלו דס"ל שלא נתחדש עשה דוחה ל"ת אלא כשא"א לקיים שניהם בשום אופן, והיא דשבת דהתם גז"כ ד'בשר' שמילה דוחה את הצרעת, וע"ז אמרו בגמרא שאם אפשר באחר ליעבד אחר כדל"ל, כלומר שאין סברא דקרא מיירי בהכי אלא על כרחך לקיים קרא בדליכא אחר, אבל גבי עדל"ת בעלמא אדרבה, יש לקיים דין הדחיה רק באופן המצומצם, דא"א בשום ענין לקיים שניהם.

גדולה מיראה, אבל סברא זו מהניא רק לענין דחיית הלאו שבפועל ואילו הכא לא סגי לן בדחיה שבפועל אלא צריך שיעקב עצם האיסור כדי שתיחשב אשה הראויה לקיימה, ולזה אנו נצרכים לגדר רנ"ג דליכא לעשה כלל, והרי גדר זה לא אמרינן אלא בעשה מחויב ולא בקיום גרידא - הלכך מובן דלא דחי העשה לל"ת.

והקושיא השניה דסו"ס הלא אומרת בעינא וחיובא איכא, גם כן ל"ק לפי האמור, שהואיל ובעינן הכא לדחיה שבעצם, אנו זקוקים דלא אפשר לקיים שניהם בשום ענין, אבל כל שיש אופן שאפשר לקיים שניהם, לא נדחה עיקר הלאו הגם שבפועל אי אפשר לקיים שניהם, וכדאמרן גבי ציצית. וזהו דקאמר הגמ' דכיון דאיכא גוונא שאפשר לקיים שניהם, כאשר אומרת לא בעינא - שוב ליכא דחיה שבעצם, דחשיב אפשר לקיים שניהם כלפי הך גדר דחיה שבעצם [וע"ע בשיעור הנ"ל שהארכנו על דרך זו ליישב ההיא דמצה של טבל].

שמא ישאל השואל לפי"ז, האיך אנו אומרים שבציצית איכא 'הותרה' הבא מכח 'דחיה', והלא הוכיח הגרא"ו ודעימיה ממה שיכול לעגל הכנף ואעפי"כ דחי, דקיום העשה דוחה גם בדליכא ביטול עשה - והרי לפי מאי דאמרינן השתא אי אפשר לשני אלו שיתקיימו יחדיו; דחיה-בעצם של עיקר האיסור, במקום דאיכא קיום גרידא בלא חיוב -

הא לא קשיא, שאמנם שני היסודות דאמרן, הא דכלאים בציצית הותרה והא דקיום מצוה דוחה בלא חיוב, אינם עולים בקנה אחד ובשיטה אחת, אלא כל אחד מהם הוצרך ונאמר לפי שיטת ראשונים אחרת, דלהר"ש מדרויש והרמב"ם דס"ל שיש מצוה במעשה הלבשה גופה, הרי אין שם אלא דחיה שבפועל ולא התר בעיקר הלאו, דהא המצוה והאיסור בחדא מלתא נינהו ואין כל הכרח לומר לשיטתם גדר 'הותרה', ולשיטתם הוא דקשה קושית האחרונים היאך דוחה והלא יכול שלא ללבוש [דהא לשיטה זו איכא איסור בלבישה כל שאינו מטיל, וליכא לתירוצא דרעק"א], ועל זה צריכים אנו ליסוד הגרא"ו דקיום העשה דוחה אף בלא חיוב. ומאידך לשיטת הר"י ור"ת שהוצרכנו לגדר 'הותרה' דיינו דחיה שבעצם [דבלא"ה אין לדחות האיסור, דהלאו במעשה הלבשה והעשה בחוטים התלויים], הרי לשיטה זו מעיקרא לא קשה קושית הגרא"ו שיכול לעגל הכנף או להימנע מללבוש, שהרי לשיטה זו אין אפשרות לאסור הלבשה [וכמו שכתב רעק"א] וכשהוא כבר לבוש הרי איכא חיוב גמור, וא"כ לדעה זו אין כל הכרח ליסוד הגרא"ו דקיום דוחה בלא חיוב. הרי זכינו בע"ה ליישב כל שיטת ראשונים לפי דרכה, שיטת ר"ת והר"י מחד ושיטת הרמב"ם ור"ש מדרויש מאידך.

ואינו מחויב במצוה ורשאי להימנע ממנו, אין לנו לומר דהלאו לא נאמר על אופן זה, דלא שמענו אלא שבמקום חיוב והכרח לא נאמר הלאו אבל כשיכול לפטור עצמו מהעשה מהיכי תיתי לומר כן.

ובזה תתיישב סוגית הגמרא בכתובות (מ.), דמקשי על הא דתנן באונס ומפתה שאם אינה ראויה לבוא בישראל אינו רשאי לקיימה, וניתי עשה ונדחה ל"ת. ומשני רב זביד מנהרדעא היכא אמרינן עדל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל. ונאמרו בפירוש הגמרא כמה דרכים בראשונים. וברמב"ם נראה שהכוונה לכללא דריש לקיש דכל דאפשר לקיים שניהם לא דחי. והקשה הגרא"ו (קובץ הערות סי' יב וסי' יד) תרתיה: הלא גם אם תאמר האשה לא בעינא סו"ס לא נתקיים העשה ד'ולו תהיה לאשה' ורק דלא התבטל, וא"כ למה לא ידחה, והרי קיום העשה הוא הדוחה הלאו גם במקום דליכא ביטול עשה וכו"ל. ועוד תמה, הלא כעת היא אומרת בעינא ובמצב זה א"א לקיים העשה בלא הלאו, ולמה לא ידחה. והרי הגדרת 'אפשר לקיים שניהם' תלויה במצב ההווה בפועל וכמו שהוכיח השאג"א כדלעיל.

והנה בשערי ישר (א, כב) כתב לתרץ קושית התוס' (שם ד"ה ניתי) דלמאי דאמרינן בגמרא דלא דחי עשה לל"ת, מה צריך תנא דמתניתין למילף מקרא ד'ולו תהיה לאשה' שאשה שאינה ראויה לו אינו רשאי לקיימה. ופירש הגרש"ק שגדר המצוה הוא שמחויב האונס והמפתה לשאתה לאשה אבל ליכא מצות ביאה דוקא [והדבר שנוי במחלוקת הראשונים. ואכ"מ], על כן לולא הדרשה דבעינן אשה הראויה לו הלא יכול לשאתה בלא לעבור על הלאו שהרי אינו חייב לבוא עליה, ורק מכח הדרשה ד'ולו תהיה לאשה' לא מצי לקיים העשה דבעינן אשה הראויה לנישואין כדרך אישות, שתהא ראויה לביאה. וקושית הגמרא דניתי עשה ולידחי ל"ת ותהוי 'ראויה לביאה', כי אמנם אין צריך את הדחיה שבמעשה הביאה בפועל לקיום המצוה דהא ליכא מצות ביאה, אך כיון שצריך לקיום המצוה שתהא 'ראויה' לביאה נדחה בזה עיקר האיסור [והוא הוא כיסוד הנ"ל דבכלל דינא דעדל"ת שבכח העשה לעקור את עצם האיסור במקום שהדבר הכרחי לקיום העשה, גם אם בפועל אין אנו זקוקים למעשה האיסור בשביל קיום המצוה]. נמצא אם כן שהדיון בגמרא מוסב על דחיית האיסור-שבעצם ולא על הדחייה-שבפועל. ואם כן הרי לפי דבריו זכינו לתרץ את שתי קושיות הגרא"ו לאור האמור; -

הקושיא הראשונה שגם כשאומרת לא בעינא מ"מ עשה-קיומי מיהא איכא ואמאי לא דוחה הלאו - ל"ק, שהרי בעינן הכא לדחיה שבעצם כדברי הגרש"ק הלכך לא סגי לן בקיום-עשה לדחות אלא בעינן חיוב דוקא, שהרי נתבאר שבקיום בלא חיוב אין דחיה אלא מכח סברת הרמב"ן דאהבה

